

Shahid Bahonar
University of Kerman

The Analysis of Resistance Patterns in the Bakhtiari and Boyer Ahmadi Epic Poetry*

Mahmood Aghakhani Bizhani,¹✉ Eshagh Toghiani²✉

Abstract

1. Introduction

One way to gain knowledge on the basics of resistance culture and the ways of teaching these principles is to conduct scientific studies in the field of popular culture and literature. Regarding the components of resistance literature, such as praising the Karbala incident, defending the homeland, praising heroes and martyrs, fighting against oppression, and so on in the Bakhtiari and Boyer Ahmadi epic poems, the present study is aimed towards analyzing resistance patterns as one of the components of resistance literature in the Bakhtiari and Boyer Ahmadi epic poems. There are mythical persona (Ki Khosro, Bahram, Arash Kamangir, etc.), epic characters (Rostam, Siavash, etc.) and historical characters (Ariobarzen and...) in the Bakhtiari and Boyer Ahmadi epic poems that can instantiate the resistance patterns. The data for the present study come from library resources. Also, the researchers employed qualitative method to analyse data. The analyses suggest that it can be said that the role models to stimulate and encourage the fighters in the battlefields in the epic poems of Bakhtiari and Boyer Ahmadi are mostly mythological and epic characters that are, in one way or another, borrowed from Ferdowsi's Shahnameh. In addition, in the majority of poems, there is a deep

* Article history:

Received 20 December 2022

Received in revised form 4 February 2023

Journal of Resistance Literature

Year 15, No. 28, spring and summer2023

Accepted 08 March 2023

Published online: 14 December 2023

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. Postdoctoral Researcher, Faculty of Literature and Humanities, University of Isfahan, Isfahan, Iran .E-mail: aghakhani46@yahoo.com@yahoo.com

2. Professor, University of Isfahan, Isfahan, Iran .E-mail: etoghiani@yahoo.com

* This study is derived from a post- doctorate research at University of Isfahan, and supported by INSF, entitled "Analysis of Legendary Motifs in Bakhtiari And Boyer Ahmadi Folk Literature and Culture"

connection between mythical and historical characters and Bakhtiari and Boyer Ahmadi ethnic heroes. This, in fact, inspires the spirit of victory and role model derived from Iranian mythology.

2. Review of literature

The library resources indicate that there are certain studies concerned with Bakhtiari and Boyer Ahmadi epic poems. In the study entitled "verse or Boyer Ahmadi epic mourning odes", Shahbazi concludes that Boyer Ahmadi mourning odes are not affiliated with a particular poet and contain a simple design without climax and fall. Besides, the description of battles as well as the characters are very strong and their narrator is the omniscient third-person. Moreover, in another article entitled "the descriptive and structural criticism of Bakhtiari epic mourning", Shahbazi also finds out that Bakhtiari epic mourning odes have not been attributed to a particular poet and the narrator is likewise the omniscient third-person. In the same vein, Hajianpour and Siahpour also in the article "the political representation of Reza Shah's policies on nomads in the Boyer Ahmadi folk poems" conclude that Reza Shah's policies ignited battles between the Boyer Ahmadi tribes and governmental agents that led to their defeat, despite the efforts of Boyer Ahmadi tribes.

Accordingly, Saberi et al. studying the depiction of Boyer Ahmadi heroes in the of Boyer Ahmadi epic poems, conclude that Boyer Ahmadi people praise their heroes, such as Kay Larasb Butouli, Mirghlam Shah Qasemi, Mila Gholamhossein Siahpour and so on, to preserve and promote the fighting spirit of the fighters.

As it is clear on the resistance patterns and influential characters in the Bakhtiari and Boyer Ahmadi epic poems (as one of the instances of the items of resistance literature), there are no research being concerned with the major aspects of the Bakhtiari and Boyer Ahmadi epic poems.

3. Research Objectives and Questions

Understanding the folk culture and literature offers significant contributions to the anthropology and literature of a nation as well as preserving cultural capitals. Due to such necessity, despite the widespread representation of the items of the folk literature in Bakhtiari and Boyer Ahmadi epic poems, we seek to analyse the resistance patterns. Also, it is intended to examine how Bakhtiari and

Boyer Ahmadi people recruit such patterns against enemies and tyrants and what their historical roots and backgrounds are.

4. Discussion

The data for the present study came from library resources. The findings indicate that Bakhtiari and Boyer Ahmadi people employed mythical, epic, and historical characters and patterns to encourage and instigate their fighters. Bahram, Arash Kamangir and Keikhosrow are among the mythical heroes that are highly respected. It is to note that Keikhosrow has been represented mostly in Boyer Ahmadi culture and epic. Rostam is of epic heroes who has found a salient status due to the influence of Shahname and Shahname-reciting tradition upon the people. Interestingly, Bakhtiari and Boyer Ahmadi poets have resembled their fighters to Rostam and his special armory with respect to their fighting skills. People are always proud of him and praise him in battle times.

Keywords: Resistance literature, Mythological patterns, Folk culture, Bakhtiari epic poetry, Boyer Ahmadi epic poetry

References

- Aghakhani-Bizhani, M., Hashemi, M. et al. (2016). "*Belief in Bakhtiari people*". Journal of popular culture and literature. Year 5. Number 14. pp. 67-49.
- Amozegar, J. (2013). *Mythological history of Iran*. Tehran: Samt Publication.
- Anjavi-Shirazi, A. (1369). *Ferdowsinamah*. The second volume. Third edition. Tehran: Elmi Publication.
- Avesta. (2012). *Report by Jalil Dostkhah*. 17th edition. Tehran: Morvarid Publication.
- Bahar, M. (1386). *A survey of Iranian culture*. Second edition. Tehran: Ostoreh Publication.
- Bahmanbeigi, M. (1368). *My Bukhara, my tribe*. Tehran: Agah Publication.
- Cooper, J.C. (2012). *Dictionary of Ritual Symbols*. Translated by Roghieh Behzadi. Tehran: Elmi Publication.
- Curtis, V. (1390). *Iranian myths*. Translated by Abbas Mokhbar. Eighth edition. Tehran: Markaz Publication.

- Dole, L. (1389). *Attila*. Translated by Jalal Nemat-Elahi. The fifth volume. Tehran: Samir Publication.
- Fallah, G. (1385). "Rajazkhani in *Shahnameh*". *Journal of Faculty of Literature and Humanities*. Year 14. Number 54-55. pp. 111-135.
- Ferdowsi, A. (2013). *Shahnameh*. First volume. First Edition. Tehran: Sokhn Publication.
- Gall, M. et al. (1386). *Quantitative and qualitative research methods*. Translated by Ahmad Reza Nasr Esfahani. First volume. First Edition. Tehran: Samt Publication.
- Garmroudi, M. (1370). *Mamasani travelogue*. Tehran: Mostofi Publication.
- Ghafari, Y. (1362). *An example of the poems of the people of Kohgiluyeh and Boyer Ahmad*. Yasouj: Chapkhane Amir Publication.
- Ghanbari-Adiavi, A. (2011). *Folklore of Bakhtiari people*. Shahrekord: Neyushe Publication.
- Hajatpour Birgani, M. (1386). *Shadows of Shahnameh in Bakhtiari*. Arak: Nevisandeh Publication.
- Hall, J. (1390). *Pictorial dictionary of symbols in Eastern and Western art*. Translated by Ruqiya Behzadi. Fifth Edition. Tehran: Farhang mowser Publication.
- Hinels, J. (2013). *Knowledge of Iranian mythology*. Translated by Mohammad Hossein Bajlan Farrokhi. Fourth edition. Tehran: Asatir Publication.
- Hosseini, B. (1376). *Poems and songs of Bakhtiari people*. Isfahan: Shahsavari Publication.
- Hosseini, S. (1381). *Poetry, music and oral literature of Kohgiluyeh and Boyer Ahmad provinces*. First Edition. Yasouj: Fatimiyeh Publication.
- Kafi, Gh. (1389). *Understanding the literature of the Islamic Revolution*. First Edition. Tehran: bonyad hefz va nashre arzeshhaye defae moghadas Publication.
- Kafi, Gh. (1400). "A proposal for ranking the group-components of resistance literature". *Journal of resistance literature*. Year 13. Number 24. Spring and summer. pp. 139-167.
- Khaleghi-Mutlaq, J. (1388). *The flowers of old sorrows*. Tehran: Sales Publication.
- Layard, A.H. (1367). *Layard's travelogue*. Translated by Mehrab Amiri. Tehran: Vahid Publication.

Mahjoub, M. (2013). *Folk literature of Iran. By the efforts of Hasan Zulfiqari*. Volume 1 and 2. Second edition. Tehran: Cheshme Publication.

Mēnōg-ī Khrad. (1354). Translated by Ahmad Tafzali. Tehran: Bonyad Farhanf Iran Publication.

Mohammadi, H. (1390). *A Selection of Bakhtiari's poetry*. The first book. Farrokhsahr: Jahanbin Publication.

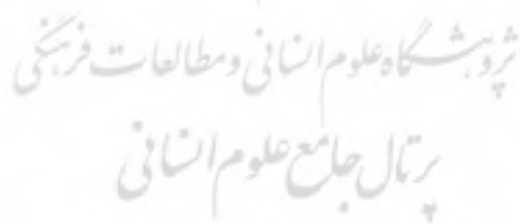
Mohammadi, H. (2014). *A Selection of Bakhtiari's poetry*. The second book. Shahrekord: Neyusheh Publication.

Safa, Z. (2013). *Epic writing in Iran*. Ninth edition. Tehran: Amirkabir Publication.

Sangari, M. (1389). *Knowing the literature of holy defense*. Tehran: Sarir Publication.

Shahbazi, A. (2018). "Bait or the elegiac poetry of Boyer Ahmadi". Bimonthly magazine of popular culture and literature. Year 7. Number 30. pp. 249-219.

Siahpur, K. (1388). *Uprising of southern nomads*. Tehran: Institute of Political Studies and Research Publication.

تحلیل الگوهای پایداری در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی*

دکتر محمود آقاخانی بیژنی، دکتر اسحاق طغیانی^۲

چکیده

از جمله راه‌های شناخت مبانی فرهنگ پایداری و آموزش آن، انجام مطالعات علمی در حوزه فرهنگ و ادب عامه است. علی‌رغم وجود مؤلفه‌های ادبیات پایداری از جمله ستایش واقعه کربلا، دفاع از وطن، ستایش قهرمانان و شهیدان، مبارزه با ستمگری و... در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی، هدف این پژوهش، تحلیل الگوهای پایداری به عنوان یکی از مؤلفه‌های ادب پایداری در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی است. اشخاص اساطیری (کیخسرو، بهرام، آرش کمانگیر و...)، حماسی (رستم، سیاوش و...) و تاریخی (آریوبرزن و...) در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی وجود دارند که از آنان به عنوان الگوهای پایداری یاد می‌شود. روش جمع‌آوری داده‌های پژوهش، بر پایه مطالعات کتابخانه‌ای و روش تحلیل آن‌ها، به صورت محتوای کیفی انجام شده است. پس از بررسی‌ها و تحلیل‌های انجام شده می‌توان گفت که شخصیت‌های الگودهنده به مبارزان برای تحریک، تشویق و حضور در میدان‌های نبرد در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی، بیشتر اساطیری و حماسی هستند که خود از شاهنامه فردوسی به نوعی وام گرفته شده‌اند. علاوه بر این، در بیشتر اشعار سروده شده، پیوند عمیقی میان شخصیت‌های اساطیری، تاریخی و قهرمانان قومی بختیاری و بویراحمدی برقرار شده است که در واقع القاکننده روحیه پیروزی و الگوگیری از اساطیری ایرانی است.

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱-۰۹-۲۹ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱-۱۱-۱۵ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۱-۱۲-۲۲
نشریه ادبیات پایداری، دوره ۱۵، شماره ۲۸، بهار و تابستان ۱۴۰۲، صص ۱-۲۶
DOI: 10.221103/jrl.2023.20749.2830
ناشر: دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

حقوق مؤلف © نویسندهگان

^۱ پژوهشگر پسادکتری ادبیات حماسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه:

aghakhani46@yahoo.com

^۲ استادتمام گروه زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
etoghiani@yahoo.com

** این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی پسادکتری محمود آقاخانی بیژنی با عنوان «تحلیل نموده‌ها و بن‌مایه‌های اساطیری در فرهنگ و ادب عامه مردم بختیاری و بویراحمدی» در دانشگاه اصفهان و با حمایت صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور است.

واژه‌های کلیدی: ادبیات پایداری، الگوهای اساطیری، فرهنگ‌عامه، اشعار حماسی بختیاری، اشعار حماسی بویراحمدی.

۱. مقدمه

دفاع کردن انسان در برابر ناملایمات، امری فطری و غریزی است که از ارزش‌های حقیقی او به شمار می‌رود. بر اساس چنین مفهومی، ادبیات پایداری شکل می‌گیرد که هدف آن، بیان تلاش و مبارزه برای بقا و ارائه کلامی است که مبارزه در برابر بیداد، ستایش آزادی، مبارزان، عدالت‌جویی و... را در خدمت تعالی انسان و دفاع از آرمان‌هایش قرار می‌دهد (ن.ک: سنگری، ۱۳۸۹: ۵۶). این نوع از ادبیات قلمرو وسیعی به اندازه زندگی انسان دارد و دارای مفاهیم و بار فرهنگی و ارزشی در طول تاریخ بوده است. پیشینه آن به دوران انسان‌های اولیه (نبرد با طبیعت برای بقا) برمی‌گردد و رفته‌رفته معنی و مفهوم جدیدی نسبت به پیشرفت بشری به خود گرفته است. از مهم‌ترین عناصر این نوع ادبیات، می‌توان مردم مبارز و آزادی‌خواه، تحولات و دگرگونی‌های اجتماعی، جایگزین شدن قدرتی بیگانه یا حکومت استبدادی، هجوم دشمنان و عکس‌العمل‌های شخصیت‌های مبارز و قهرمان دانست (ن.ک: کافی، ۱۳۸۹: ۳۹).

ادبیات پایداری و شناخت مبانی آن، یکی از لوازم بقای فرهنگ پایداری به شمار می‌رود. فرهنگی که در متون دینی به‌وفور یافت می‌شود و وجود قطب‌های خیر و شر تأییدکننده همین موضوع است. در متون ادبی نیز به دلیل اثرگذاری‌شان بر مخاطب، شاعران و نویسندگان ایرانی به حفظ و ترویج مؤلفه‌های پایداری در آثارشان پرداخته‌اند که تاکنون مطالعات علمی بسیاری درباره آن‌ها انجام شده است. موضوعی که می‌توان علاوه بر کتاب‌ها و پایان‌نامه‌های دانشگاهی و پژوهشی در «نشریه ادبیات پایداری» مشاهده کرد. از سوی دیگر فرهنگ و ادب عامه حوزه مطالعاتی است که امروزه ضمن توجه بسیار به آن، مطالب علمی و نوئی را در اختیار پژوهشگران قرار داده است. اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی را بیشتر سرایندگانی ناشناس در وصف قهرمانان قومی، توصیف جنگ‌افزارها و... سروده‌اند. اشعار حماسی بختیاری را «شوخین» (šowxīn) به معنای «شیب‌خون» و

بویراحمدی را بیت یا سوگ چکامه می گویند (ن.ک: شهبازی، ۱۳۹۸: ۱۲۶). با توجه به اهمیت ادبیات پایداری و شناخت لزوم آن در کنار فرهنگ و ادب عامه، در این پژوهش به تحلیل الگوهای پایداری به عنوان یکی از مؤلفه‌های ادبیات پایداری بر اساس رج‌بندی پیشنهادی کافی (۱۴۰۰: ۱۶۱) در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی می‌پردازیم. از جمله ضرورت‌های انجام این پژوهش، آشنایی با الگوهای مختلف پایداری و عناصر آن در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی، چگونگی استمرار این الگوها از گذشته تاکنون و بیان چرایی انجام آن است.

پژوهش حاضر از نظر هدف، بنیادی است. در این پژوهش، شیوه جمع‌آوری داده‌ها، بر پایه مطالعات کتابخانه‌ای درباره ادبیات پایداری و مؤلفه‌های آن، فرهنگ و ادب عامه مردم بختیاری و بویراحمدی، اشعار حماسی بختیاری - بویراحمدی، شناخت اساطیر ایرانی و... بوده است. ابزار گردآوری داده‌ها، فیش‌برداری سنتی و استفاده از خوانش موجی شکل (ن.ک: گال، ۱۳۸۶: ۷۵) در ارتباط با منابع و تحلیل اشعار است. روش تحلیل داده‌ها نیز به صورت محتوای کیفی انجام شده است. برای درک و دریافت بهتر مخاطب، اشعار گویش بختیاری و بویراحمدی پس از ثبت، بر اساس شیوه متداول در پژوهش‌های مربوط به فرهنگ و ادب عامه مردم بختیاری و بویراحمدی، آوانگاری شده و سپس به زبان فارسی ترجمه شده‌اند.

۱-۲. پیشینه پژوهش

جست‌وجوهای کتابخانه‌ای نشان می‌دهد که برخی از پژوهش‌ها به مطالعه اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی پرداخته‌اند که به آن‌ها و نتایجشان اشاره می‌کنیم:

۱. «بیت یا سوگ چکامه‌های حماسی بویراحمدی» (۱۳۹۸) از اصغر شهبازی. مجله فرهنگ و ادبیات عامه. سال ۷. شماره ۳۰. صص ۱۲۵-۱۵۰. نویسنده نتیجه می‌گیرد که سوگ چکامه‌های بویراحمدی سراینده مشخصی ندارند و دارای طرحی ساده و بدون اوج و فرود هستند. توصیف نبردها و شخصیت‌ها در آن‌ها بسیار قوی و راوی آن‌ها دانای کل است.

۲. «نقد توصیفی و ساختاری سوگ چکامه‌های حماسی بختیاری (شوخین‌ها)؛ گونه‌ای از اشعار عامه» (۱۳۹۸) از اصغر شهبازی. مجله فرهنگ و ادبیات عامه. سال ۷. شماره ۲۸. صص ۲۱۹-۲۴۹. نویسنده نتیجه می‌گیرد که سوگ چکامه‌های حماسی بختیاری سراینده مشخصی و معلومی ندارند و گونه‌ای از اشعار عامه به شمار می‌روند. ضمن توصیف نبردها و شخصیت‌ها، طرحی ساده و روایی دارند و راوی آنان نیز دانای کل است.

۳. «بازتاب سیاسی عشایری رضاشاه در اشعار بومی بویراحمد» (۱۳۹۳) از حمید حاجیان‌پور و کشواد سیاهپور. مجله پژوهش‌های تاریخی ایران و اسلام. شماره ۱۵. صص ۱۲۱-۱۴۶. نویسندگان در این پژوهش نتیجه می‌گیرند که سیاست‌های رضاشاه سبب ایجاد نبردهای میان عشایر بویراحمد و مأموران حکومتی شده است که در نهایت و برخلاف تلاش عشایر بویراحمدی به شکست عشایر می‌انجامد.

۴. «سیمای قهرمانان ایل بویراحمدی در اشعار حماسی بویراحمدی» (۱۴۰۱) از محمدصادق صابری، مرتضی هاشمی باباحیدری و همکاران. مجله فرهنگ و ادبیات عامه. سال ۱۰. شماره ۴۵. صص ۷۱-۱۰۶. نویسندگان نتیجه می‌گیرند که مردم بویراحمدی برای حفظ و تحریک روحیه جنگاوری مبارزان، به ستایش قهرمانان قومی خود از جمله کی لهراسب باتولی، میرغلام شاه قاسمی، ملا غلامحسین سیاهپور و... می‌پردازند.

چنانکه مشاهده می‌کنیم تاکنون درباره تحلیل الگوهای پایداری و شخصیت‌های تاثیرگذار (به عنوان یکی از مولفه‌های ادبیات پایداری) در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی، هیچ پژوهش مستقلی انجام نشده است و در این پژوهش به تحلیل همین موضوع می‌پردازیم.

۱-۳- مبانی پژوهش

زندگی انسان نیازمند اخلاق پاک و صفاتی پسندیده است و این مفاهیم در فرهنگ و ادب عامه در قالب شعر، داستان، ضرب‌المثل، ترانه و... بازتاب گسترده داشته است. زندگی کوهستانی، مواجهه با طبیعت خشن و حیوانات درنده، حفظ آداب و سنن، مهمان‌نوازی،

ستایش قهرمانان و سوگواری برای آنان و... از جمله مواردی هستند که در فرهنگ و ادب عامه مردم بختیاری و بویراحمدی نمود یافته‌اند. همین موضوع سبب شده است تا در این پژوهش، پس از مطالعات تخصصی در حوزه ادبیات پایداری و فرهنگ و ادب عامه مردم بختیاری و بویراحمدی، به تحلیل الگوهای پایداری در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی به‌عنوان یکی از مولفه‌های ادبیات پایداری پردازیم.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. تحلیل الگوهای پایداری در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی

هویت ایرانیان ریشه در اساطیری دارد که در گذشته، نیاکان ما آن‌ها را خلق کرده و استمرار بخشیده‌اند. علاوه بر اساطیر، می‌توان اشعار، داستان‌ها، ضرب‌المثل‌ها، ترانه‌ها، لالایی‌ها و... در ادب و فرهنگ عامه را پشتوانه‌های فکری و معنوی نیرومندی در حفظ و بازتولید فرهنگ و هویت دینی - ملی ایرانیان در طول تاریخ برشمرد (ن.ک: صفا، ۱۳۹۳: ۳۵). وجود همین عناصر در فرهنگ و ادب عامه، سبب حفظ هویت ملی - فرهنگی ایرانیان در مواجهه با دشمنان بوده است. این موضوع، اهمیت مطالعه در فرهنگ و ادب عامه را بیش‌ازپیش برای ما روشن می‌سازد. بر همین اساس می‌توان دریافت که شناخت فرهنگ و ادب عامه، کمک قابل‌توجهی به مردم‌شناسی و ادبیات یک کشور و حفظ عناصر فرهنگی می‌کند؛ به همین ضرورت در این پژوهش، علی‌رغم بازتاب گسترده مؤلفه‌های ادبیات پایداری در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی به تحلیل الگوهای پایداری می‌پردازیم و می‌خواهیم ببینیم که مردم بختیاری و بویراحمدی در مقابله با دشمنان و ستمگران از کدام الگوها بهره می‌گیرند؟ و پیشینه این الگوها به کدام دوران می‌رسد؟

۲-۱-۱. تحلیل الگوهای اساطیری

زندگی در کوهستان‌های صعب‌العبور، سبب شده است تا بن‌مایه‌های اساطیری در فرهنگ و ادب عامه مردم بختیاری و بویراحمدی نمود خاصی داشته باشد. آنان به دلیل داشتن

زندگی عشایری و برخورد کمتر با تغییرات دنیای مدرن، نمودها و الگوهای کهن را حفظ کرده‌اند؛ بنابراین با توجه به نوع و سبک زندگی آنان، می‌توان بسیاری از نمودهای اساطیری را مطالعه و تحلیل کرد. زندگی آنان سرشار از کهن‌الگوهایی است که ریشه در دنیای باستان دارند و معمولاً به همان سبک گذشته برگزار می‌شوند. از سوی دیگر می‌توان گفت که یکی از این نمودها، الگوگیری از قهرمانان اساطیری است. از جمله قهرمانان اساطیری که در فرهنگ و به‌ویژه اشعار حماسی شاعران بختیاری و بویراحمدی نمود یافته است، می‌توان به بهرام، کیخسرو، آرش کمانگیر و... اشاره کرد. از آنجا که اساطیر به دلیل حفظ هویت ملی، انتقال ارزش‌ها و جان‌مایه‌های وطنی به نسل‌های دیگر بسیار مهم و باارزش هستند و پرداختن به آن‌ها در زمینه پژوهش‌های ادبی نیز امری ضروری است، در این قسمت از پژوهش به معرفی و تحلیل مهم‌ترین الگوهای اساطیری در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی می‌پردازیم.

در بیت زیر، شاعر به شخصیت بهرام اشاره می‌کند:

مُو زِ بَهْرَامِمْ وَاَز نَسْلِ بَزْرُگُونِ تَش زَنْمِ پِی مَالْتُونِ تَا كِه وَرْدُونِ

(حسینی، ۱۳۷۶: ۸۵).

mô zē bāhrāmām ô āz nāsle bōzōrgūn tāš zānōm pāi mālētūn tā lôhē vērdūn
برگردان: من از نژاد بهرام و از نسل بزرگانم. آتش به زیر اموالتان می‌زنم تا کوه وردان.
نکته قابل‌بحث در این بیت، تأکید شاعر بر مسئله نژاد و رجزخوانی (دو بن‌مایه حماسی - پایداری) است که معتقد است همین موضوع سبب بزرگی و نوعی افتخار برای وی و مردمش شده است. شاعر خود را از نسل و نژاد بهرام اساطیری می‌داند، موضوعی که در فرهنگ مردم بختیاری و بویراحمدی نمود قابل‌توجهی دارد. برای مثال ساکنان دشت‌روم (از توابع کهگیلویه و بویراحمد) خود را از بازماندگان گیو، گودرزی‌ها خود را از نسل گودرز و بیژنی‌ها خود را از نسل بیژن می‌دانند (ن.ک: حسینی، ۱۳۸۱: ۱۲۷). علاوه بر این، می‌توان به موضوع رجزخوانی اشاره کرد که پیشینه در فرهنگ ایران باستان و متن *اوستا* (بخش ۱ از فرگرد ۱۹ و ندیداد، بین اهریمن و زرتشت) و شاهنامه دارد (ن.ک: صفا، ۱۳۹۳: ۳۲). اشاره به نژاد و افتخار به آن سبب روحیه گرفتن سربازان در مقابل دشمن و به‌نوعی

سست شدن روحیه نیروهای دشمن می‌شود (ن.ک: فلاح، ۱۳۸۵: ۱۱۱). مردم بختیاری و بویراحمدی با علم به این موضوع و برای نشان دادن اصالت خود - که امری مهم در فرهنگ آنان به شمار می‌رود - به گذشته خویش بازمی‌گردند و این‌گونه ضمن حفظ عناصر اساطیری، نژاد خود را به قهرمانان و شاهان اساطیری می‌رسانند. موضوعی که حتی می‌توان ردپای آن را در سلسله‌های شاهان پس از اسلام در ایران (ن.ک: خالقی مطلق، ۱۳۸۸: ۳۴) و حتی در داستان اردشیر در مقابل اردوان اشکانی در شاهنامه مشاهده کرد. اردشیر، بنیان‌گذار سلسله ساسانی، نژاد خود را پس از چند به‌همین کیانی می‌رساند:

نیره جهاندار شاه‌اردشیر که بهمن‌ش خواندی همی یادگیر،
(فردوسی، ۱۳۹۳، ج ۲: ۳۴۶).

یا برای جمع‌آوری لشکر و اعتماد سران و برحق بودن خود در نژاد شاهی و مشروعیت، باز بر همین مسئله تأکید می‌کند (همان: ۳۵۵).

رساندن نژاد به قهرمان اساطیری چون بهرام، برای نشان دادن اصالت و رجزخوانی در مقابل دشمنان بوده است. همچنین جنگجویان در هنگام جنگیدن و نشان دادن خشم و تنش درونی در شکست دادن نیروهای دشمن، خود را به بهرام تشبیه می‌کنند. موضوعی که در بیت زیر نمایان است:

مَثِ بَهرامِ گَرازِی دَسَ دَسِ جَرِ اَیْکَمِ دِشْمَنَه مِی خَارِ خُشْکِی مِی دَسَ تَرِ اَیْکَمِ
(غفاری، ۱۳۶۲: ۷۳).

mese bāhrāme gorāzī pāvāpā jār ēkonom
gorzāmōl, kīvārvādūš hāmānā çāplā ēkonom
برگردان: مثل بهرام گرازی مدام می‌جنگم. دشمن را چون خار خشک در دست خونی می‌کنم.

در بیت ذکرشده از بهرام گرازی سخن رفته است. بهرام در *اوستا* و در پنجمین هیئت خود (بهرام‌یشت، کرده ۵، بند ۱۵)، به صورت «گراز تیزدندانی که به یک تک می‌کشد و خشمگین و زورمند است، ظاهر می‌شود» (هینلز، ۱۳۹۳: ۸۶). اوصاف و ویژگی‌های ذکرشده برای گراز، جملگی به خشونت و درندگی آن اشاره دارد و همین موضوع با

توجه به محل زندگی مردم بختیاری و بویراحمدی، به‌خوبی القاکننده روحیه حماسی و جنگاوری در بین این مردم است و دلیل چرایی کاربرد تشبیه به بهرام و الگو بودن آن اینک برایمان بهتر روشن می‌شود. تشبیهی که سبب شده است تا حس جنگجویی خاصی به جنگجویان القا شود. در ادامه جنگجو به‌گونه‌ای احساس قدرت و غرور می‌کند که می‌تواند نیروهای دشمن را همانند خار خشک در دستش خونی کند. تشبیه نیروهای دشمن به خار خشک، نشان از ضعیف بودن آنها دارد. موضوعی که به‌خوبی سبب تحریک و تشویق دیگران به نبرد می‌شود و حس برتری را در آنها ایجاد می‌کند. در بیت زیر:

آرِ بیاينِ جَرِ كُننِ مُو مِثِ بهرامِ ايرُومُ خُردوريزِ دشمنه مي شُل زِ پا شُخمِ ايزنم
(غفاری، ۱۳۶۲: ۱۲۶).

tâ bîyâyen jâr konenmo mese bâhrâmērâyom
hâr kebûye xordorizâmesê šolpâ ezânôm
برگردان: اگر برای جنگ بیایند، من مانند بهرام می‌روم. همه نیروهای دشمن را مانند گل
زیر پایم له می‌کنم.

در بیت ذکر شده، شاعر خود را از نظر جنگاوری به بهرام تشبیه کرده است. شخم زدن نیز کنایه از کشتن همه نیروهای دشمن است. از دیگر شخصیت‌های اساطیری و الگودهنده که بیشتر در فرهنگ و اشعار حماسی مردم بویراحمدی نمود دارد، کیخسرو است. اگرچه نام کیخسرو بی‌اختیار ما را به شاهنامه فردوسی و داستان کشتن افراسیاب پیوند می‌زند؛ اما وی یکی از شاهان اساطیری است که در *اوستا* (آبان یشت، کرده ۱۳، بندهای ۴۹-۵۱) از او نام برده شده است و از لقب *kāvī* به معنای «شاه - غیب‌گو» برخوردار است (بهار، ۱۳۸۶: ۱۸). لقبی که نشان‌دهنده نقش روحانی شاهان کیانی و می‌تواند مربوط به دوره‌ای باشد که روحانی - پهلوان بر جامعه ایرانی حاکم بوده است (همان). در فصل ۲۶، بند ۶۳ کتاب *مینوی خرد*، وی یکی از یاریگران سوشیانت محسوب می‌شود.

بر اساس پژوهش‌های انجوی شیرازی (۱۳۹۲، ج ۲: ۲۷۶-۲۹۲) که مبتنی بر باورهای مردم بویراحمدی (و نیز کهگیلویه) است، کیخسرو در سال‌های پایانی حکومتش و به درخواست

مردم بویراحمدم، برای برانداختن و سرکوب حاکم بویراحمدم - که به مردم ستم روا داشته بود - به این منطقه لشکرکشی می‌کند. گویا مردم که تاب مقاومت دیگر ندارند، به سوی شاهنشاه ایران می‌روند و مشکل را به وی گوشزد می‌کنند. در برخی از اشعار جمع‌آوری شده به گویش بویراحمدمی، این موضوع نمود یافته است:

مردَلِ بَیْرَاحِمِی شِیرِ عَرُونِ هَمَشُونِ یا خَشِ بَرَنو یا خَشِ پَرُونِ
شهرِ یاسِیچِه ایگو سِه قَبِ دِنَاشَه مَیْلِ کِیخسرو و لَشکرِ باشَه
شهرِ سِی سَخْتَه ایگو سِی مَرِدِ سَخْتِش چِشمه چُپِ کُنْمِش یا تَخْتَه سَنگِش
(حسینی، ۱۳۸۱: ۲۱۲-۲۱۳).

Mērdālē biyramāyī šīrē qērūnēn hāmāšūn yâ māš bērnū yâ māš pārūnēn
šārē yāsīcā ēgō sē qāb dēnāšā mātilē kīy>xōsrō ô lāškarē bāšā
šāhrē sīsāxt ēgō sē mādē sāxtēš çēšmē çōp kōnēmēš yâ tāxtā sāngēš

برگردان: مردان بویراحمدمی شیران قوی هستند که همه تیراندازانی ماهر هستند. / از شهر یاسوج می‌گویند و سه قلّه دناى آن؛ از داستان کیخسرو و لشکر همراهش. / از شهر سی سخت می‌گویند و سی پهلوان استوارش؛ از چشمه «چه کنیم» و «تخته سنگ» آن.

در بیت نخست جنگجویان بویراحمدمی به شیر تشبیه شده‌اند که نشان از بیان قدرتمندی و حس برتری آنان دارد که خود را از نژاد شاهان نامی ایران می‌دانند. سپس به مهارت تیراندازی آنان اشاره می‌کند. شاعر در بیت دوم از شهر یاسوج و قلّه دنا سخن می‌گوید. کوهی که به نوعی با نام کیخسرو پیوند خورده است. ارتباط شاهان با کوه موضوعی است که نشان‌دهنده بعد برکت‌بخشی شاه در اندیشه ایرانی است (ن.ک: هینلز، ۱۳۹۳: ۷۳) و در شاهنامه این موضوع در داستان فریدون و کیقباد به خوبی نمایان شده است.

در بیت سوم از شهر سی سخت سخن می‌رود که نام خود را از سی مرد با صفت سخت‌جان گرفته است. این مصراع به موضوع داستان کیخسرو و رد شدن وی از «گردنه بیژن» در نزدیکی قلّه دنا اشاره می‌کند. همراهان کیخسرو در گردنه‌ای موسوم به «گردنه بیژن» گرفتار برف و طوفان می‌شوند و همگی می‌میرند. بنا بر اعتقادی (ن.ک: انجوی شیرازی، ۱۳۶۹، ج ۲: ۲۷۳)، پس از ناپدید شدن پهلوانان، صبح روز بعد، رستم به گردنه بیژن

می آید و پیکر آن‌ها را به پایین کوه منتقل و درجایی دفن می‌کند که اکنون به یادبود آن سی پهلوان، «سی سخت» نامیده می‌شود. در مصراع دوم این بیت از موضوع چشمه‌ای و تخته‌سنگی سخن می‌رود. چشمه «چه گنیم»=çekônim؛ همان چشمه‌ای که یاران کیخسرو پس از ناپدید شدن وی برای چاره‌جویی کنار آن جمع شدند و «تخته‌سنگ» آن؛ یعنی همان سنگ بزرگی که کیخسرو آخرین بار روی آن برای یارانش صحبت کرد. گویا پس از سرکوب حاکم ستم‌پیشه بویراحمد، کیخسرو تصمیم می‌گیرد تا با گذشتن از کوه دنا به تخت جمشید بازگردد. وی در دره‌ای (میان «تل خسروی» و «سی سخت»)، به لشکریانش دستور استراحت می‌دهد؛ اما خود پس از برداشتن جام گیتی‌نما، به لب چشمه می‌رود (همان: ۲۸۲). موضوعی که در روایت شاهنامه نیز مطرح شده است:

چو بهری ز تیره شب اندر چمید کی نامور پیش چشمه رسید
 بران آب روشن سر و تن بهشت همی خواند اندر نهان زند و اُست
 (فردوسی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۴۲۵).

در دانش اساطیر، چشمه نمادی از روشنایی و رمز تولد دوباره است (ن.ک: هال، ۱۳۹۰: ۱۹۷) و کیخسرو ضمن رها کردن پادشاهی، در چشمه تن می‌شوید و زندگی دوباره یابد. طبق نظر آموزگار (۱۳۹۳: ۱۶۲)، پس از همین حادثه است که در ردیف ورجاوندان قرار می‌گیرد. می‌توان باور مردم بویراحمدی را این‌گونه تفسیر کرد که مأموریت کیخسرو در این زمان به پایان می‌رسد و وی با رها کردن پادشاهی و تا زمان ظهور سوشیانت، در دل کوه غایب شود (ن.ک: انجوی شیرازی، ۱۳۶۹، ج ۲: ۲۷۶).

چنانکه می‌بینیم اسطوره کیخسرو در فرهنگ و ادب عامه مردم بویراحمدی همچنان زنده است به حیات خود ادامه می‌دهد. وجود همین داستان و خرده‌روایت‌ها که شباهت بسیاری به داستان کیخسرو در شاهنامه دارد، سبب الگوگیری مردم بویراحمدی از جنگاوری وی در نبردها شده است. از سوی دیگر، داستان مربوط به کیخسرو در روایات مردم بویراحمدی، نشان از سرکوب حاکمی ستمگر دارد. موضوعی که خود نشان‌دهنده لشکرکشی و یکی از نمودهای ادب پایداری و بعضاً حماسی است. در گذشته لشکرکشی

شاهان با هدف کشورگشایی، به دست آوردن غنائم، آرام کردن خیزش‌های یاغیان و سرکوب حاکمان ستمگر انجام می‌شده است. بر همین اساس در روایت مردم بویراحمدی، شاهد لشکرکشی کیخسرو به بویراحمد برای سرکوب حاکم ستمگر هستیم که به مردم ظلم کرده است. بر اساس بن‌مایه‌هایی ادب حماسی، زمینه‌ها، اهداف و مسیر لشکرکشی که از عناصر محوری جنگ و لشکرکشی به شمار می‌روند، در این بخش از روایت مطرح شده است. همچنین این لشکرکشی و کنش‌های پایداری - حماسی آن برای نابودی ستم و نجات‌بخشی بیان شده است؛ زیرا نجات‌بخشی در اندیشه ایرانی جایگاه مهمی داشته و با اعتقاد به بازگشت کیخسرو در آخرالزمان در کوه دنا نیز مطابقت دارد. چنین موضوعی از دیگر عواملی است که سبب الگوگیری مردم بویراحمدی از شخصیت اساطیری کیخسرو شده است.

داستان‌های قهرمانان اساطیری و شاهنامه، شرح حماسی کارزار پهلوانان و شاهان ایرانی در دفاع از وطن، ناموس و... است و پهلوانان و شاهان نامی‌ای چون سام، زال، رستم، بهرام، کیخسرو و... هیچ‌گونه گزند به وطن را نمی‌پذیرند و با احساس و شور خاصی و با رشادت در نبردها، از مرزها تا پای جان پاسداری می‌کنند. وجود چنین داستان‌هایی در کنار روایات شفاهی مردم بختیاری و بویراحمدی، سبب شده است تا این مردم ضمن ستایش چنین شخصیت‌هایی، نام آنان را برای فرزندان خود انتخاب کنند. نکته‌ای که بهمن‌بیگی (۱۳۶۸: ۲۲۵) نیز به آن اشاره کرده است. چنین عواملی سبب شده است تا این مردم در جنگیدن و دفاع از وطن و ارزش‌ها از آن‌ها الگو بگیرند.

آرش کمانگیر، قهرمان اساطیری دیگری است که در اشعار بختیاری و بویراحمدی نمود خاصی دارد:

پازَنِ وَا مَخِرِ وِ كَهْرَه‌ی كُرْچَالِ هِسِی آرشی كِه بَزَنِه تیرِشَه مَن خالِ هِسِی
(محمدی، ۱۳۹۴، ج ۲: ۲۶۱).

pāzānē vāmāxār ô kāhrāyē kōrčāl hēsī

ārāšī kē bēzānē tīrēšā mēn xāl hēsī

برگردان: بز کوهی مغرور و بچه بز پیشانی سفید هستی. تو مانند آرشی که تیرش را به هدف بزند، هستی.

تو اُو آرشی که منه خال زنی به موقع چنو دُشمَنه ایزنی
(همان: ۳۰۷).

To ōw ârāšī ke mene xâlā zānī Be mōw ʔe čenōw dōšmānā ʔizānī

برگردان: تو آرشی هستی که به هدف می‌زنی. به موقع دشمن را اینچنین می‌زنی.

شاعر بختیاری برای تحریک جنگجویان به نبرد، آنان را از نظر تیراندازی به آرش اسطوره‌ای پیوند می‌زند؛ به همین دلیل آنان را در مهارت تیراندازی به آرش تشبیه می‌کند.

۲-۱-۲. تحلیل الگوهای حماسی

در میدان‌های نبرد، فرماندهان برای بالا بردن روحیه تحریک‌پذیری سربازان و در راستای تعهد خود، نگاه مبارزان را به این مهم سوق می‌دهند که باید از الگوهای قهرمانی سرمشق بگیرند؛ بنابراین یکی از مهم‌ترین شیوه‌های جنگیدن و تحریک جوانان به جنگ در نزد مردم بختیاری و بویراحمدی، مطرح کردن الگوهای جنگی و قهرمانان ملی و حماسی شاهنامه است. با توجه به خویشکاری‌های قهرمانان که در راه میهن و عقایدشان مبارزه کرده و پایدار مانده‌اند؛ الگوهای مبارزاتی در میدان نبرد به جنگجویان، اطمینان نفس و اعتماد لازم را برای مبارزه می‌دهند. رستم قهرمانی است که بیشترین نقش را در تحریک‌پذیری جوانان به‌عنوان الگو داشته است؛ موضوعی که می‌توان در علاقه بیش‌از‌حد مردم بختیاری و بویراحمدی به این شخصیت دید؛ زیرا آنان نام وی را بیشتر از هر نام دیگری برای فرزندان خود انتخاب می‌کنند (ن.ک: حسینی، ۱۳۸۱: ۱۵۳). همین قرینه به‌خوبی نشان می‌دهد که شخصیت رستم علاوه بر محبوبیت در بین مردم ذکر شده، الگوی جنگاوری آنان نیز هست. شاعر بختیاری، جنگجویان بختیاری را به قهرمانان حماسی و ملی پیوند می‌زند که در حال نبرد هستند. وی آنان را به رستم تشبیه می‌کند. شاعر در بیت دوم به لباس محلی بختیاری؛ یعنی چوغا (čāwqâ) نیز اشاره می‌کند. ذکر بیان چنین لباسی به‌خوبی

تحریک کننده جنگجویان به نبرد است؛ زیرا بختیاری‌ها چنین لباسی را میراث بازمانده از نیاکان خویش می‌دانند (ن.ک: قنبری، ۱۳۹۱: ۴۳):

تَشِ هیمَه منه مَنَقَل و ای چاله‌ی سردی چی «آرش» و چی «رستم» در حال نبردی
مَندیر تو مَندیم که چَوَغَاَتَه پِوشی آواز بخونی و منه مال بگردی
(محمدی، ۱۳۹۰، ج: ۱: ۲۴۸).

tāšehimāmēnē mānqāl ôēīçalāyē sārđi çĩ âraš ô çĩ rōstām dār hālē nābārđi
māndīr tĩ māndīmke çāwqātā bēpūšĩ âvāz bēxūnĩ ô mēnē māl bēgārđi

برگردان: آتش هیزم داخل منقل و این آتشدان خاموش. مانند آرش و مانند رستم در حال نبردی. / منتظر تو ماندیم که لباس بختیاری را بپوشی. آواز بخوانی و در داخل ایل بگردی. شاعر بختیاری علاوه بر ستایش وطن، مبارزانی را می‌ستاید که در راه حفظ وطن جانبازی می‌کنند و سپس جنگاوری و دلاوری آنان را به رستم دستان پیوند می‌زند. وی غیرتمندی مردان بختیاری را به گرز تشبیه می‌کند (اضافه تشبیهی) و سپس آنان را همانند رستم می‌داند که همواره پشتیبان و پاسبان سرزمین ایران بوده و هستند:

ای گرز غیرت همچو رستم بر دو شونت ای پُشتیبُون، پاسبُون، ای بَخْتِیُورِی
(همان: ۱۴۹).

ēĩ gorze çirāt hāmçe rostām bār došūnet ēĩ pōštībūn, pāsebūn, ēĩ bāxtiŷūrĩ
برگردان: ای گرز غیرت مانند رستم بر دوشانه‌ات، ای پشتیبان، پاسبان، ای بختیاری.

در بیت ذکرشده، شاعر با بهره‌گیری از عنصر تشبیه، نوعی همانندی میان جنگجو و الگوی قهرمانی ایجاد می‌کند تا ضمن ایجاد روحیه تحریک‌پذیری، باورمندی به جنگیدن را در آن‌ها ایجاد کند. وی معتقد است که بهره‌گیری از این الگوها در هنگام جنگیدن، سبب ایجاد ترس و هراس در دل دشمن می‌شود و لزوم توجه شاعر به این موضوع، ناشی از این نکته است که هنوز در مناطق بختیاری و بویراحمدی این سنت‌ها حفظ شده است و مردم از آن برای جنگیدن استفاده می‌کنند. در شعر زیر شاعر با تشبیه جنگجویان بویراحمدی به رستم، به نبرد آن‌ها با رژیم پهلوی در خصوص اسکان اجباری عشایر (ن.ک: سیاهپور، ۱۳۸۸: ۱۱۶) اشاره می‌کند:

فَرَضِلا وَ جَرَّ خَشِه، جَعْفَرَ صَوکْتِ چِ رِستَمِ جَنگِ اِیْکِنِ بِي تُوْپِ دَوْلَتِ
(حسینی، ۱۳۸۱: ۱۷۷).

Fārzelā vā jār ḫāše, jāafārā sōlāt Čīrostām jāng ēikonen bÿtūpe dōlāt
برگردان: فضل‌الله در جنگیدن خوب است و جعفر به صورت زیباست. مانند رستم جنگ
می‌کند با توپ [سربازان و ارتش] دولت [رژیم پهلوی].

در نمونه زیر نیز شاعر همین مضمون را دستمایه شعر خویش قرار می‌دهد و جنگجویان
بویراحمدی را با تشبیه (مصراع دوم)، هم‌طراز رستم می‌داند که می‌تواند قلعه شاهی را بگیرند.
البته در مصراع نخست، رستم استعاره از هر جنگجو و به‌ویژه قهرمانان قومی بویراحمدی است:
بِیرَاحْمَه، جُونُمَ بَالَاتِ رُستَمی وَتِ پَا گِرُهَ مِرْدِکَتِ چِ رِستَمِ زَر دَسَ قَهْلِی شَاهِ گِرُهَ
(همان: ۸۴).

bāyṛāmā, jûnābālāt, rostāmi vātpā gerō merdāletčīrostāmezārdāsḡālÿšāgerō
برگردان: بویراحمد جانم فدایت که رستمی از تو رشد کرد. مردانت چون رستم قلعه شاه
را گرفتند.

در شعر دیگری، شاعر ضمن اشاره به نژاد اصیل خود، هر جنگجوی قوم بختیاری را در
جنگیدن و داشتن روحیه جنگاوری و سلحشوری به رستم تشبیه می‌کند:

مِنم نَسْلِ مِرْدُونِ، تَبَارُمِ اصیلِ وَ مِیدُونِ جَنگِ رُستَمِ بِي بَدیلِ

(محمدی، ۱۳۹۰، ج ۱: ۱۳۸).

monom nāsle merdûn, tãbârom āsil vā mēyḏûn jāng rostamom bi bādil
برگردان: منم از نسل مردان، نژادم اصیل است. در میدان جنگ رستمی بی‌بدیل هستم.

بسامد بالای واژه رستم و تشبیه جنگجویان به وی نشان می‌دهد که این شخصیت
حماسی، الگویی برای جنگجویان بختیاری و بویراحمدی بوده و هست و در مواقع
ضروری چه خود افراد و چه شاعران، جنگجویان را به این شخصیت برجسته همانند
می‌کنند.

پس از بررسی اشعار و نقش برجسته رستم به‌عنوان الگوی جنگیدن، اینک به دنبال
پاسخی برای این سؤال هستیم که چرا رستم در بین جنگجویان بختیاری و بویراحمدی از

محبوبیت بیشتری برخوردار است؟ پاسخ به این سؤال بی‌شک ما را به سمت سنت شاهنامه‌خوانی سوق می‌دهد؛ رسمی که از دیرباز تاکنون در بین بختیاری‌ها و بویراحمدی‌ها مرسوم است و ما شاهد پیوند نزدیک و عمیق مردم بختیاری و بویراحمدی با شاهنامه هستیم. کتابی که در شناساندن و الگوگیری از رستم نقش بسزایی دارد. چرایی اهمیت شاهنامه در این مناطق را می‌توان در موارد زیر جست‌وجو کرد: ۱- وجود برخی از طوایف و تیره‌های بزرگ است که نسب خود را به یکی از پهلوانان یا شاهان نامی شاهنامه می‌رسانند؛ مانند طایفه کی گیوی منسوب به گیو و... (ن.ک: حسینی، ۱۳۸۱: ۱۲۵). ۲- علاوه بر محتوا و بن‌مایه‌های یکسان میان شاهنامه و فرهنگ عشایر که بیشتر به صورت سینه‌به‌سینه از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یافته است (ن.ک: محبوب، ۱۳۸۳: ۴۸)، می‌توان به وجود شباهت بسیار در شیوه برگزاری آداب و رسوم سوگواری و مهمانی، سنت‌ها و آیین‌ها در شاهنامه و فرهنگ مردم مورد مطالعه اشاره کرد (ن.ک: آفاخانی بیژنی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۸). ۳- شاهنامه‌خوانی در نزد این مردم قدمتی دیرینه دارد و در بین گذشتگان نشان بوده و سعی آن‌ها نیز بر این بوده و هست تا این رسم کهن و دیرینه را حفظ کنند و آن را از نسلی به نسل دیگر منتقل کنند. برای حفظ این سنت، آن‌ها به شاهنامه‌خوانی می‌پردازند. ۴- سازهای رزمی از جمله سنج، شیپور، طبل و کوس سبب ایجاد شور، هیجان و تحریک لشکریان در میدان مبارزه و سبب بیدار شدن روحیه جنگاوری در بین مردم می‌شود. کوبیدن بر چنین سازهایی طبیعتاً شوق و شور را در فرد بیدار می‌کند و به همین دلیل است که در شاهنامه از چنین سازهایی بیشتر استفاده می‌شود. مردم بختیاری و بویراحمدی نیز در مجالس عزا و جشن، از یک نوع ساز استفاده می‌کنند و آن کرنا و دهل است که از سازهای رزمی شاهنامه به شمار می‌روند (ن.ک: حاجت‌پور بیرگانی، ۱۳۸۶: ۱۰۶). ۵- نزدیکی و قرابت میان لهجه لری و واژگان شاهنامه به دلیل حفظ بسیاری از واژگان ایران باستان در لهجه لری (ن.ک: لایارد، ۱۳۶۷: ۱۰۵)، دلیل دیگری بر اهمیت شاهنامه در بین مردم مورد مطالعه پژوهش است. در نمونه اشعار زیر از شاعران بختیاری و بویراحمدی، موضوع شاهنامه - خوانی تجلی یافته است:

دَلْمِ دَارِهِ هَوَايِ رُستَمِ وَ طوسِ كِي اَيِينِمِ پيا شاهنامه خُونِه
(محمدی، ۱۳۹۴، ج ۲: ۳۴۶).

Dēlôm dārē hāvâÿê rôst ô tûs kē ēibînôm pīyâ šâhnâmēxûnē

برگردان: دلم هوای رستم و طوس را دارد که می‌بینیم مرد بزرگ شاهنامه‌خوان است.

در اینجا شاعر بختیاری بیان می‌کند که دلش برای شنیدن داستان‌های شخصیت رستم و طوس تنگ شده است و این موضوع را در شاهنامه‌خوانی می‌بیند. این مهم ما را بدین نتیجه می‌رساند که شاهنامه‌خوانی عامل پیوند و آشنایی مردم بختیاری و نیز بویراحمدی با داستان‌های شاهنامه و قهرمانان ایران زمین است. مجموع عوامل ذکر شده سبب شده است تا مردم مورد مطالعه در موقع قشون‌کشی و یا در هنگام جنگ، داستان‌های رستم و افراسیاب و دیگر نبردهای رستم را بخوانند. شواهد نشان می‌دهد که بیشتر طرفدار رستم بوده‌اند (ن.ک: گرمودی، ۱۳۷۰: ۱۴۶). بنا بر نظر سیاهپور (۱۳۸۸: ۱۱۵)، در شب‌های پیش از نبرد میان رژیمن پهلوی و عشایر بویراحمدی به فرماندهی کی‌لهراسب باتولی، جنگجویان به شاهنامه‌خوانی می‌پرداختند و روزها متأثر از آن، سلاح به دست گرفته و علیه دولتی‌ها می‌جنگیدند و هرکدام می‌خواست برای خود رستمی باشد؛ به همین دلیل رضاشاه، شاهنامه‌خوانی را در بین عشایر ممنوع کرد. تمامی موارد نشان می‌دهد که مراسم شاهنامه‌خوانی سبب تحریک آن‌ها به جنگ در بین مردم مورد مطالعه پژوهش می‌شود.

۲-۱-۳. تحلیل الگوهای تاریخی

داستان و نام آریوبرزن یادآور حمله اسکندر مقدونی به ایرانیان، سقوط حکومت هخامنشیان و پایداری و جانبازی وی است؛ بنابراین وی یکی از قهرمانان ملی ایران زمین است که بنا به گزارش‌های تاریخی در مقابل لشکر اسکندر مقدونی ایستاد، جنگید و در نهایت جانش را برای سرزمینش فدا کرد (ن.ک: دول، ۱۳۸۹، ج ۵: ۱۵۹). قهرمانان از دیرباز تاکنون به دلیل فداکاری در راه ارزش‌ها، همیشه الهام‌بخش سایر افراد بوده و هستند. آریوبرزن نیز از این قاعده مستثنی نیست و برای هر ایرانی و آزاده‌خواهی، الگویی تمام‌عیار است؛ به همین دلیل شاعر بختیاری از وی تقاضای کمک در مقابل با ظلم و ستم دارد:

بِیو آریوبرزن از نو بیو من دَو یکی نی، تو وادَو بیو
 بیو بال وا کن من آسمون بلاکم بجورم، زافتو نشون
 بزَن بال و افتون وُردا بیا عَلا حُشک اَبین، اَوَنه وُردا بیا
 (محمدی، ۱۳۹۰، ج ۱: ۲۳۳-۲۳۴).

bīyô Āriyubāzān ēz nôw bīy mēnē dū yākī nē, tô vâ dū bīyô
 bīyô bâl vâkôn mēnē âsâmû bālâkôm bējûrôm, zē âftû nēšûn
 bēzân bâl ô âftûnē vordâr bēy qālâhōškābīyēn, âownâ vordâr bēyâ
 برگردان: بیا آریوبرزن از نو بیا، در داخل میدان کسی نیست، تو با شتاب بیا. / بیا و بال باز
 کن در داخل آسمان. پلاکم را بجویم از آفتاب نشانش را. / بزَن بال و آفتاب را بردار و بیا.
 گندم و جو خشک شدن، آب را بردار و بیا.

شاعر در بیت نخست از قهرمان شعر خویش رونمایی می‌کند. این موضوع نشان می‌دهد که
 شاعر در پی جست‌وجوی امید در وجود قهرمانی والامقام است؛ قهرمانی که می‌تواند هر
 غیرممکنی را ممکن کند. همچنین صدآزدن قهرمان به‌عنوان برادر نشان از آن دارد که شاعر با
 قهرمان پیوندی دیرینه دارد و گویا قهرمان را از نسل خود می‌داند. وی از آریوبرزن سخن
 می‌گوید. قهرمان ملی که جان‌فشانی‌اش در راه وطن‌الگوی همیشگی برای مردم ایران بوده و
 هست. التماس شاعر در مصراع دوم این بیت به‌خوبی نمایان است. وی از نبودن قهرمانی سخن
 می‌گوید و از آریوبرزن می‌خواهد تا خیلی سریع خود را به میدان برساند. گویا شاعر در نقش
 یک پیک یا پیام‌رسان است. وی برای تحریک شخص موردنظر، از فعل «بِیو = bīyô» استفاده
 می‌کند. فعلی که قهرمان را مخاطب قرار داده و از او می‌خواهد تا با حضور خود، مشکل را
 حل کند.

قهرمان حماسی همیشه از لحاظ فیزیکی و قدرت جنگاوری نمونه است (صفا، ۱۳۹۳: ۲۱۶) و
 در بیت دوم نیز شاعر به همین موضوع اشاره می‌کند. وی آریوبرزن را دارای قدرت جادویی
 می‌داند؛ یعنی به‌گونه‌ای او را توصیف می‌کند که می‌تواند در آسمان پرواز کند. موضوعی که
 می‌تواند بر مسئله پیکرگردانی در زندگی قهرمانان اسطوره‌ای اشاره داشته باشد. توصیف
 همین قدرت جادویی قهرمان تا جایی است که شاعر آوردن آفتاب را از او می‌خواهد؛

هرچند آفتاب استعاره از امید و زندگی است که در بیت سوم برای ایل از دست رفته است و اینجاست که شاعر از قهرمانی سخن می‌گوید که قدرت انجام چنین کاری را دارد. علاوه بر آفتاب، آب را نیز از او می‌خواهد. از خشک شدن زراعت سخن می‌گوید که در واقع مساوی با از بین رفتن رکن اصلی زندگی مردم بختیاری است و به همین دلیل از آریوبرزن انجام چنین کاری را می‌خواهد. آب و آفتابی که شاعر از قهرمان ملی خود می‌خواهد، هر دو نماد روشنگری، امید و باروری هستند (هال، ۱۳۹۰: ۶۸).

در شعر زیر، شاعر به توصیف سوارانی جنگجو می‌پردازد که در حال جنگیدن هستند. وی برای تحریک بیشتر مبارزان، برادر خویش را از نظر قد و قامت (توصیف ویژگی‌های جسمانی جنگجو) به آریوبرزن تشبیه می‌کند؛ گویا جنگجوی بویراحمدی خستگی‌ناپذیر است و همین موضوع میان او و قهرمان تاریخی (آریوبرزن) ارتباط برقرار می‌کند:

سوارک ديار ايان يکيش برارمُ قد و قامت آريو و جنگ کارم
(حسینی، ۱۳۸۱: ۱۱۶).

Sōvārāl deŷār ēŷân ŷākīš berārōm qād o qāmāt ârīŷû vā jāngā kārōm
برگردان: سوارانی می‌آیند و یکی از آن‌ها، برادرم است. قد و قامتش مانند آریو و در حال جنگیدن است.

شاعر بویراحمدی، ضمن تشبیه جنگجو به آریوبرزن و اشاره به مسئله جادوانگی در موضوع پایداری، وی را تشویق به جنگیدن می‌کند؛ زیرا معتقد است که پایداری در مقابل دشمن سبب ماندگاری آن‌ها می‌شود؛ همان‌گونه که نام آریوبرزن نیز ماندگار شده است:

گر بزَن یوسف بزَن کار با خُداپه
مردِ خوب چي آریو نُومش و جاپه
(همان: ۱۸۴).

Korbezān ŷūsef bezān kār bâxōdâŷe Merde ŷûb čī ârīŷû nūmeš vājâŷe
برگردان: پسر بزَن، یوسف بزَن کار خداگونه است. مرد جنگجوی چون آریو نامش بجا [ماندگار و جاودان] است.

تحلیل اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی درباره آریوبرزن، نشان می‌دهد که وی یکی از قهرمانان تاریخی است که همواره در نبردها الگویی برای تحریک جنگجویان بختیاری و بویراحمدی بوده و هست.

۳. نتیجه گیری

بنا بر تحلیل داده‌های پژوهش، می‌توان گفت که مردم بختیاری و بویراحمدی در نبردها و برای تحریک و تشویق جنگجویان از اشخاص و الگوهای اساطیری، حماسی و تاریخی استفاده می‌کنند. بهرام، آرش کمانگیر و کیخسرو از جمله قهرمانان اساطیری هستند که در نزد آنان از احترام خاصی برخوردار هستند و کیخسرو بیشتر در فرهنگ و اشعار حماسی بویراحمدی نمود یافته است. رستم از قهرمانان حماسی است که به دلیل تأثیر شاهنامه بر مردم مورد مطالعه و برگزاری سنت شاهنامه‌خوانی، نمود خاصی یافته است و معمولاً شاعران بختیاری و بویراحمدی جنگجویان خود را در مهارت‌های جنگی به این شخصیت تشبیه کرده‌اند و همچنین به سلاح مخصوص وی؛ یعنی گرز نیز اشاره کرده‌اند. مردم مورد مطالعه علاوه بر اشخاص اساطیری و حماسی، آریوبرزن را از نسل و نژاد خود می‌دانند و همواره به او افتخار کرده و در نبردها به ستایش وی می‌پردازند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- آقاخانی بیژنی، محمود و همکاران. (۱۳۹۶). «باور بلاگردانی در قوم بختیاری». مجله فرهنگ و ادبیات عامه. سال ۵. شماره ۱۴. صص ۴۹-۶۷.
- آموزگار، ژاله. (۱۳۹۳). **تاریخ اساطیری ایران**. تهران: سمت.
- انجوی شیرازی، ابوالقاسم. (۱۳۶۹). **فردوسی نامه**. جلد دوم. چاپ سوم. تهران: علمی.
- **اوستا**. (۱۳۹۲). گزارش جلیل دوستخواه. چاپ هفدهم. تهران: مروارید.
- بهار، مهرداد. (۱۳۸۶). **جستاری در فرهنگ ایران**. چاپ دوم. تهران: اسطوره.
- بهمنیگی، محمد. (۱۳۶۸). **بخارای من، ایل من**. تهران: آگاه.
- حاجت پوربیرگانی، مژگان. (۱۳۸۶). **سایه‌های شاهنامه در بختیاری**. اراک: نویسنده.
- حسینی، بیژن. (۱۳۷۶). **اشعار و ترانه‌های مردم بختیاری**. اصفهان: شهسوار.
- حسینی، ساعد. (۱۳۸۱). **شعر، موسیقی و ادبیات شفاهی استان کهگیلویه و بویراحمد**. یاسوج: فاطمیه.
- خالقی مطلق، جلال. (۱۳۸۸). **گل رنج‌های کهن**. تهران: ثالث.
- دول، لوئیز. (۱۳۸۹). **آتیلا**. ترجمه جلال نعمت‌الهی. جلد پنجم. تهران: سمیر.
- سنگری، محمدرضا. (۱۳۸۹). **شناخت ادبیات دفاع مقدس**. تهران: صریر.
- سیاهپور، کشواد. (۱۳۸۸). **قیام عشایر جنوب**. تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.
- شهبازی، اصغر. (۱۳۹۸). «بیت یا سوگ چکامه‌های حماسی بویراحمدی». دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه. سال ۷. شماره ۳۰. صص ۲۱۹-۲۴۹.
- صفا، ذبیح‌الله. (۱۳۹۳). **حماسه‌سرایی در ایران**. چاپ نهم. تهران: امیرکبیر.
- غفاری، یعقوب. (۱۳۶۲). **نمونه‌ای از اشعار مردم کهگیلویه و بویراحمد**. یاسوج: چاپخانه امیر.
- فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۹۳). **شاهنامه**. جلد اول. چاپ اول. تهران: سخن.
- فلاح، غلامعلی. (۱۳۸۵). «رجزخوانی در شاهنامه». مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی. سال ۱۴. شماره ۵۴-۵۵. صص ۱۱۱-۱۳۵.

- قنبری عدیوی، عباس. (۱۳۹۱). **فولکلور مردم بختیاری**. شهر کرد: نیوشه.
- کافی، غلامرضا. (۱۳۸۹). **شناخت ادبیات انقلاب اسلامی**. تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- کافی، غلامرضا. (۱۴۰۰). «پیشنهادی برای رج‌بندی گروه - مولفه‌های ادبیات پایداری». نشریه ادبیات پایداری. سال ۱۳. شماره ۲۴. بهار و تابستان. صص ۱۳۹-۱۶۷.
- کرتیس، وستاسرخوش. (۱۳۹۰). **اسطوره‌های ایرانی**. ترجمه عباس مخیر. چاپ هشتم. تهران: مرکز.
- کوپر، جی.سی. (۱۳۹۲). **فرهنگ نمادهای آیینی**. ترجمه رقیه بهزادی. تهران: علمی.
- گال، مردیت و همکاران. (۱۳۸۶). **روش‌های تحقیق کمی و کیفی**. ترجمه احمدرضا نصر اصفهانی. جلد اول. تهران: سمت.
- گرمرودی، میرزافتاح‌خان. (۱۳۷۰). **سفرنامه ممسنی**. تهران: مستوفی.
- لایارد، اوستین هنری. (۱۳۶۷). **سفرنامه لایارد**. ترجمه مه‌راب امیری. تهران: وحید.
- محبوب، محمدجعفر (۱۳۸۳). **ادبیات عامیانه ایران**. به کوشش حسن ذوالفقاری. جلد ۱ و ۲. چاپ دوم. تهران: چشمه.
- محمدی، قهرمان. (۱۳۹۰). **گزیده شعر بختیاری**. فرخشهر: جهان‌بین.
- محمدی، قهرمان. (۱۳۹۴). **گزیده شعر بختیاری**. کتاب دوم. شهر کرد: نیوشه.
- مینوی خرد. (۱۳۵۴). ترجمه احمد تفضلی. تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- هال، جیمز. (۱۳۹۰). **فرهنگ نگاره‌ای نمادها در هنر شرق و غرب**. ترجمه رقیه بهزادی. چاپ پنجم. تهران: فرهنگ معاصر.
- هینلز، جان‌راسل. (۱۳۹۳). **شناخت اساطیر ایران**. ترجمه محمدحسین باجلان فرخی. چاپ چهارم. تهران: اساطیر.